

PAPER DETAILS

TITLE: Edebiyat Terimleri Kaynakçası Üzerine Bir Değerlendirme

AUTHORS: Turan KARATAS

PAGES: 411-427

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/654860>

Edebiyat Terimleri Kaynakçası Üzerine Bir Değerlendirme

Turan KARATAŞ*

Giriş

BİR BİLİM ALANINDA ya da bir sanat dalında atılan ciddi adımlardan biri, o sahanın terimlerini tanımak ve bilmekle olur. Çünkü terimler, hangi alana aitse onun “temel bilgileri” demektir. Dahası var, herhangi bir sahada yeter derecede bilgilenmek hatta uzmanlaşmak için terimler, vazgeçilmez “anlam kodları”dır. Onlar çözülmeden, bilinmeden genel konunun/meselenin özüne intikal edilemez. Edebiyat söz konusu olunca, terimlerin daha bir önem kazandığı da bilinen bir hakikattir.

Edebiyat terimlerini bilmeden, ne bahse mevzu evreni tanıyabilmek, ne de edebî eserin dünyasına nüfuz edebilmek mümkün olabilir. Eleştirel düşüncenin edebiyat eserleri üzerinde sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi de, yine terimlerin anlaşılmasına ve edebiyat ortamlarındaki sağlıklı dolaşımına bağlıdır. Başka şekilde söylersek, terimler bilinmeden, yerli yerine konmadan “tenkit denen şey temelsiz, köksüz bir ‘söz kalabalığı’ sınırını” aşamaz. “Tenkid fikrinin oluşumu ve gelişmesi her şeyden önce terimlerin tespitine bağlıdır. Bir fikrin yazı veya sözle anlatılışındaki başarı derecesi ancak belli ölçülerle belirtilebilir. Terimler, bu ölçülerdir. Yazı veya sözün iyi, aksak, orta halli durumu böyle pozitif ölçü olan bu terimlerle söylenmez, yani durumun adı konmazsa söylenecekler söz kalabalığı, gevezelik olmaktan kurtulamaz. Terimler, kullanan ile işiten veya okuyan arasındaki ortak anlayış derecesinde işe yarar.”¹

Terimlerin anlamlarını kavramak, kapsamalarını bilmek için, genel sözlüklere bakmak yetmez. Terimlerin “sınırlı ve özel” olan manalarını bilmek için ya “özel” sözlüklere ihtiyaç vardır ya da konuyla ilgili özel kitaplara. Tanzimat’tan

* Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1954, s. ix-x.

sonra başlayan yeni dönemde edebiyat terimleri çerçevesinde ya tümüyle bu hususa tahsis edilmiş ya da bir kısmını edebiyat terimlerine ayıran onlarca çalışma yapılmıştır. Ne var ki, bu kitapların çoğunda terimlerin “isimleri”, “tanımları” ve “kapsamları” yeni araştırmalar ve tartışmalarla sağlıklı bir çerçeveye kavuşturulmak yerine önceki bilgilerin tekrarı/aktarılması şeklinde olmuştur. Bu sebeple bu kitapların çoğu, bir öncekine benzer ve bir özgünlük taşımaz. Kaldı ki bizde bütünüyle edebiyat terimlerine ayrılan kitapların sayısı oldukça sınırlıdır.

Bu konudaki araştırmaların yetersizliği nedeniyle terimler bahsinde birçok mesele vardır halledilmesi gereken. Bugün dahi, kullandığımız terimlerin yarısından fazlası Türkçe değildir. Bulunan Türkçe karşılıklar ya ideolojik bir kaygıyla ortaya konduğu için ya da uzman olmayanlarca “uydurulduğu” için benimsenmemiş, edebiyat çevrelerince yadırganmıştır. Kısacası, “terimler” bahsi edebiyatımızın en çok ihmal edilen alanlarından biridir ve çözülmesi gereken birçok meselesi vardır.

Klasik edebiyatımız şiir ağırlıklı bir edebiyattır. Onun dünyasını kuranlar şairlerdir. O kadim şairlerin eserlerini tanımak, tanıtmak ve ortaya konan ürünlere bir değer biçme hususunda en mühim vasıtalarından biri belâgat kitaplarıdır. Başka bir deyişle belâgat kitapları, bir bakıma klasik edebiyatımızın teorisini (nazariyat) ortaya koyan eserlerdir. Eski Türk edebiyatı eserlerinin ortaya konduğu süreçte ve sonraki dönemlerde bu büyük şiir geleneğini anlamaya, anlatmaya ve anlamlandırmaya yönelik belâgat ve nazım bilgileri kitapları neşredilmiş ve hâlen de yayımlanmaktadır. Yeni edebiyat döneminde (1870’ten bugüne) yazılan bu tür kitaplardan kimlik bilgilerine ulaşabildiklerimizi makalenin sonundaki bibliyografyada gösterdik, önemli gördüklerimizi de kısaca tanıtmaya çalıştık.

Edebiyatımızın yenileşme dönemiyle birlikte, yani yeni türlerin (roman, hikâye, tiyatro vd.) edebiyatımıza girmesi ve yaygınlaşması, düzyazı vadisindeki eserlerin edebiyatta kendine önemli bir alan açması, yeni estetik beğenilerin ve algıların ortaya çıkışı, gazetenin toplum hayatımıza girişi, açılan yeni okullarda verilmeye başlanan “edebiyat” dersleri gibi sebepler “edebiyat bilgileri”ni topluca içeren kitapların neşrini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede Ahmed Cevdet Paşa, Mekteb-i Hukuk’ta okuttuğu edebiyat ders notlarını *Belâgat-ı Osmaniyye* (İstanbul, 1298) adıyla kitaplaştırmıştır. Kitap klasik belâgat anlayışına göre düzenlendiği için bir yenilik arz etmez, eski edebiyat kurallarını ve onları izah etmeye yarayan örnekleri ihtiva eder.

Bu tarihten itibaren ardı ardına, yine yüksek okullarda okutulan edebiyat dersleri için ve/ya klâsik edebiyatı anlatmaya yönelik benzer nitelikte “belâgat” ve “edebiyat bilgileri” (nazariyat) kitapları yayımlanır. Bunların hemen hepsi, klasik edebiyatımız şiir merkezli bir eserler külliyatı olduğu için, nazım teknik-

leri ve kuralları üzerine bina edilmiştir. Bu bağlamda, Recaizâde M. Ekrem, Diyarbakırlı Said Paşa, Abdurrahman Süreyya, Abdurrahman Fehmi, Ali Nazif (Süruri), Muallim Naci, Manastırlı Rifat, Mehmet Celâl, İsmail Hakkı, edebiyat terimlerinin bir kısmına yer veren ve bir bakıma terimler literatürünün ilk eserleri sayılabilecek -künyelerini bibliyografyada gösterdiğimiz- kitapları telif ederler.

Öne Çıkan Çalışmalar

Bu ilk çalışmalardan en dikkate değer olanlarından biri Recaizâde Ekrem'in *Talim-i Edebiyat*'ıdır.² Kitap iki kısım hâlinde tasarlanmış ama ikinci kısmı yayımlanmamıştır. Ekrem Bey, klâsik belâgat kitaplarından nispeten farklı bir yol tutarak ve psikolojik usulü bir tarafıyla esas alarak Mülkiye Mektebi'nde okuttuğu ders notlarından hareketle eserini hazırlamıştır. Esere genel olarak Batılı bir perspektif egemendir denebilir. Kitap dört ana bölümden oluşur: "Kuvâ-yı Zihniyyenin Edebiyatta Fiili" başlıklı ilk bölümde şu konular açıklanmıştır: efkâr, hissiyât, hüsn-i tabiat, kuvve-i hayaliyye, zarafet yahut nüktedanlık, kuvve-i hafıza, dehâ ve hünerverî, sanâyide güzellik neden ibarettir. İkinci bölüm "Esâlib" (üslûplar) başlığını taşır ve kitabın en geniş bölümüdür. Bu kısımda ise fesâhat, vuzuh, tabiiyyet, münakkahiyet, âheng-i selaset, muvâfakat konuları anlatılır. "Tezyinât-ı Üslûp" başlıklı üçüncü bölüm mecaz çeşitlerini inceler. Dördüncü bölümde ise "Sanayi-i Lâfziyye" başlığı altında söz sanatlarının izahına çalışılır. "*Talim-i Edebiyat*'ta geniş manasıyla edebiyat tecelli etmemekte ancak üslûp ve ona bağlı konular ve bir de edebiyatın psikolojik cephesi verilmeye çalışılmaktadır. Recaizâde klâsik belâgatın fesâhat, meânî, bedîin konularına ait mevzulardan fesâhati üslûbun bir vasfı olarak, beyan ve bedîi tamamıyla değişik bir tasnifle ve üslûba bağlı bir şekilde, dolayısıyla farklı bir anlatışla ele almıştır. Bu bakımdan da tam bir belâgat kitabı değildir. Fakat ikinci bölümün 'birinci mehas'ını teşkil eden fesâhat, üçüncü ve dördüncü bölümleriyle kısmen bir belâgat kitabıdır."³

Yenileşme dönemi Türk edebiyatında bugünkü anlamda "edebiyat terimleri" kitabı diyebileceğimiz ilk çalışma Muallim Naci imzasını taşır. *Istılâhât-ı Edebiyye*⁴ içerdiği 55 terim/konu çerçevesinde verdiği bilgi ve örneklerle döneminin iyi, çok okunan, aranan, bilinen eseri olmakla birlikte bugün de önemini hâlâ korumaktadır. Konu/madde başlıklarının sayısı az gibi görünmekle be-

2 İstanbul: Mihran Matbaası, 1299 (1881/1882), 398 s. Eser hakkında geniş bilgi için Kazım Yetiş'in *Talim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1996, 686 s.) isimli çalışmasına bakılabilir.

3 Kazım Yetiş, *Talim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1996, s. 109.

4 İstanbul: 1307 (1890), Mahmut Bey Matbaası, 280 s.

raber birçok terim diğerlerinin içinde izah edildiği için (meselâ “beytül-kasîd” beyit, “zevk” şiir bahsinde) kitabın muhtevası zengindir. Eserin önemini muhafaza etmesinde yeni yazıya aktarılıp yeni bir tertiple yayınlanmasının da etkisi vardır.⁵ Kitapta nazım şekilleri, belâgat çerçevesindeki bahisler ve beyit, kafiye, redif, şiir üzerinde durulmuştur; “beyan” ve “meânî” bahisleri eksiktir. Naci’nin eserinin en belirgin özelliği, anlatılan konularla ilgili çokça örneğe yer vermesidir.⁶ Bu yönüyle kendisinden sonra bu alanda yapılan çalışmalara kaynaklık etmiştir. Sonraki birçok çalışmanın referansları arasında *Istılâhât-ı Edebiyye* vardır. Öte yandan, kitabı yeni düzenle yayıma hazırlayan M. A. Yekta Saraç sunuş yazısında, eserin mühim bir tarafına dikkatimizi çeker: “(...) eser Tanzimat öncesi ve sonrası edebî ürünlerimizin değerlendirilişinde hâlâ yeni olan dikkatleri bulundurmakta olup tenkidin edebiyatımızdaki yerinin belirlenmesinde göz ardı edilemeyecek bir niteliğe sahiptir. (...) Muallim Naci terimleri açıklarken -beklenen ansiklopedi ve lûgat üslûbundan uzak, fakat- kendisinde edebî zevkin yerleştiği bazen bir şair, bazen de bir münekkit olarak karşımıza çıkmaktadır. Haşiv, zevk, şiir, i’tilâf gibi birçok madde bu açıdan önemlidir. (...) Eserin kendisine konu olarak nazım şekilleri ve -İslâmî edebiyat(lar)ın ortak ve klasik estetik usul ve hükümlerinin bütünü olan- belâgati seçmiş olmakla birlikte kendisinden önce ve devrinde aynı konuda yazılmış diğer eserlerden terip ve üslûp olarak farklı olduğuna işaret edelim.”⁷

Tanzimat sonrası dönemin belâgat kitapları içinde düzeni ve kapsamı itibarıyla muteber olanlarından biri de *Mecamiü'l-Edeb*'dir.⁸ Klasik belâgat bilgilerini derli toplu sunması, açıklamalardan sonra doyurucu örneklere yer vermesi kitabın öne çıkan nitelikleridir. Usul-ı fesâhat, ilm-i meânî, ilm-i beyân, ilm-i bedî, ilm-i aruz, fenn-i kafiye, aksam-ı şiir, ahval-i tahrir, usul-i kitabet ve hitabet, usul-i tenkit başlıklarını taşıyan on bölümden oluşan eserde müellif üç di-

5 Kitap yeni Türk alfabesiyle yayımlanırken bazı değişiklikler yapılmıştır: Maddeler alfabetik sıraya konmuş, üslûbu bozulmadan daha anlaşılır hâle getirilmiş, örnek olarak verilen Arapça ve Farsça beyitlerin çevirileri de verilmiş, eserin sonuna terimler ve özel adlar indeksi konmuştur. (Hazırlayan: M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Gökkuşbu [Yayınları], 2004, 175 s.)

6 Örneklerin içinde Naci'ye ait olanı da az değildir. Müellif bu tavrını, “Kendi eski hırkanla süslenmen ödünç elbise istemekten daha iyidir” mealindeki sözün hikmetine bağlamaktadır. Kendi bağlamında doğru olan bu hükmün, edebiyat terimleri gibi geniş bir sahayı içine alan bir çalışmada ilke olarak benimsenmesi doğru sayılamaz. Muallim Naci bu konuda insaflıdır; hem kendisi belli bir düzeyde sanatkârdır hem de örneklerinin çoğunu diğer edebiyat adamlarından seçmiştir. Seyit Kemal Karaaalioglu gibi şiir vadisinde tabir yerindeyse esamesi okunmayan, bilinmeyen bir yazarın hazırladığı kitapta örnek olarak kendi yazdıklarını kullanması hiç de doğru bir tutum değildir. Karaaalioglu'nu “yoldan çıkaran”, Naci'nin bu iyi niyetli tavsiyesi olmasın!

7 Muallim Naci, *Istılâhât-ı Edebiyye*, M. A. Yekta Saraç (haz.), İstanbul: Gökkuşbu, 2004, s. 7.

8 Manastırlı Mehmed Rifat, *Mecamiü'l-Edeb*, İstanbul: Kaspar Kütüphanesi, 1308 (1891), 939 s.

lin (Arapça, Farsça, Türkçe) edebî mahsûllerinden örnekler vererek açıklamalarını temellendirmiştir. Bilhassa “aksam-ı şiir” bölümünde verilen örnekler, kitaba bir “seçki” tadı vermiştir. Kitapta Arapça ve Farsça örnekler verilmesi bugün için hiç de gerekli olmayan bir tutum olarak görülse de devrinin edebiyatçıları nezdinde muteber bir özelliktir. Eserin bilhassa son üç bölümü klasik belâgat kitaplarında bulunmayan konuları ihtiva eder. Tahrir, kitabet ve tenkit gibi konulara yer verilmesi, edebiyat bilgileri alanında o gün için bir yenilik göstergesi sayılmalıdır. Çünkü klasik belâgatta bu konular “inşa”nın mevzuları arasındadır.

XX. yüzyılın başından Cumhuriyet’in ilanına kadar hatta Cumhuriyet’in ilk on yılı içinde, edebiyat bilgilerine yer veren okul/ders kitaplarını saymazsak, edebiyat terimleri konusunda müstakil bir kitap görülmez. Ders kitapları ise, sadece terimlere tahsis edilmiş değildir; edebiyatın diğer konularını da içine almaktadır. 1936 yılında neşredilen *Edebiyat Lûgati*⁹ Cumhuriyet devrinin ilk kapsamlı, ciddi edebiyat terimleri çalışmasıdır. İlk baskısından yaklaşık 37 yıl sonra Kemal Edib Kürkçüoğlu tarafından neşre hazırlanan kitap ilk baskıdaki muhtasar hâli yerine, müellifin bütün notlarını içermektedir ve daha tekâmül etmiştir. Âlim, ârif ve edib olan Tahirü'l-Mevlevî'nin eseri, kendisinden sonra hazırlanan terim sözlüklerinin temelini oluşturmuştur. Yer yer ayıklanmamış olsa da zengin bir malzeme deposu gibidir. Arapça ve Farsça'ya hakkıyla vâkıf olan müellifin yılların birikimi olan edebî muktesebatı eserinde açıkça görülmektedir. Şüphesiz zamanı içinde ve hâlen kıymetli bir çalışma olan kitaptaki maddelerin bir kısmı, bugünkü edebiyatın gündeminden uzaklaşan terimlerdir. Bazı maddeler gereğinden fazla bilgiye ve örneğe boğulmuştur. Dili ve anlatımı yer yer eskimiştir ve kitaptan bugünkü nesillerin istifade etmesi güçtür. Sıraladığımız olumsuzluklarına rağmen Tahirü'l-Mevlevî'nin kitabı, edebiyat terimleri açısından vaz geçilmez bir kaynaktır.

Edebiyat terimleri alanında öne çıkan çalışmalardan biri de *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*¹⁰ adlı eserdir. Kitap ilk bakışta yenilik getirmeyi amaçlayan bir istekle ve yenilikçi bir bakış açısıyla yazılmış görünümü verir. Ne var ki, büyük edebiyat nehrinin geçmişle bağını koparmak olası değildir. Bu yüzden Özön, eserine “bir tarih değeri” olduğu için, Divan edebiyatı terimlerini olduğu gibi almıştır. “Bazı tasavvuf terimleri ile fikirler de aynı şekilde metin açıklamasına

9 Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgati*, İstanbul: Âsâr-ı İlmiyye Kütüphanesi, 1936, 176 s. Bu kitabın ortaya çıkışının ilginç bir macerası vardır: 1934 yılında Maarif Vekaleti Ali Ekrem, Ferid Kam ve Tahir Olgun'dan oluşan bir heyete “edebiyat lûgati” adıyla bir eser hazırlatma kararı almış ancak komisyon üyeleri arasındaki görüş ayrılığı çalışmanın tamamlanmasına mani olmuştur. Bu süreçte Tahirü'l-Mevlevî'nin defterine kaydettiği notlar, açıklamalar, örnekler, *Edebiyat Lûgati*'nin nüvesi olmuştur.

10 Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, 1954, xvi+292 s.

11 A.g.e., s. x.

yardımcı olması düşünülerek kaydolunmuştur.”¹¹ Yazar, yeni edebiyat terimleri için Batılı sözlüklerden, kaynaklardan yararlandığını belirtir. Kitapta o zamana kadar çıkmış olan bazı dergi ve gazetelerin adları ve onlarla ilgili kimlik bilgileri yahut kısa tanıtımlar bulunmaktadır. Bu sözlüğün bir diğer özelliği de o yıllarda edebiyatla yakın ilişkisi olan (ve hâlen artarak süren) yeni bir sanat kolusu olan sinemaya dair bazı terimlere yer verişidir. Özön’ün çalışması, edebiyat kültürü almış/almaya hazırlıklı bir kişinin o dönem karşılaşabileceği güçlükleri aşması bakımından ve birçok malûmata yer vermesi itibarıyla önemli bir başvuru kitabıdır. İlk basımından bugüne kadar geçen yarım asırlık zaman diliminde yeni bir basımı yapılmayan kitap, ehliyetli bir edebiyat muallimi tarafından titizlikle hazırlanmış olması nedeniyle bugün de önemini korumaktadır. O güne kadar yayımlanmış olan bazı edebî eserlere yer verilmiş olması, çalışmayı “terimler sözlüğü” dışına taşımakta “eserler sözlüğü” vasfı da vermektedir. Şurası da var ki, eserlerle ilgili olarak verilen bilgiler, yapılan açıklamalar, bugün için harcıâlem bilgiler türündendir.

Cumhuriyet döneminde Tahir Olgun, Türk Dil Kurumu, Mustafa Nihat Özön ve Seyit Kemal Karaalioğlu’nun hazırladığı kitaplardan sonra yazılan (ilk baskısı 1966) ve bugüne kadar edebiyat ortamlarında yaygın olarak kullanılan terimler sözlüğü L. Sami Akalın’ın *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*’dür.¹² Kitabın birçok defa basılmış olmasındaki ve edebiyat araştırmacıları tarafından önemsenmesindeki başlıca etkenler şöyle sıralanabilir: (1) Sahanın binden fazla terimine yer vermesi; (2) Batı edebiyatlarından edebiyatımıza giren birçok (yeni) terimi içermesi; (3) Edebiyata yakın alanların (gazetecilik, sinema, sosyoloji, felsefe vb.) bazı kavramlarını da açıklaması; (4) Maddeleri kısa, anlaşılır açıklamalarla izah etmesi; (5) Kendisinden önce hazırlanan bu tür kitapların eksiklikleri ve yeni baskılarının yapılmayışı. Bugün hâlâ birçok edebiyat meraklısının başvuru kitabı olan eserde en önemli eksiklik olarak bazı maddelere örnek verilmeyişi, bazı maddelerin de yeter derecede açıklamadan yoksun oluşu sayılabilir.

Son yirmi otuz yılda, klasik edebiyat bilgilerini yeni nesillere aktarmak ya da “eski kütüphanelerimizle yeni insanlarımızı barıştırmak” amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bunların önemlilerinden biri *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*’dir.¹³ Yazar, kitabın bir öğretim ihtiyacından doğduğunu söyler ki, bu tür kitapların hemen çoğunun hazırlanışında benzer bir neden vardır. Bilhassa üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan öğrenciler için hazırlanan kitabın “giriş” kısmında “edebiyat” kelimesine ve onun Türkçede aldığı manalara

12 L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, genişletilmiş 6. baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1984, 316 s.

13 M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri -1 Belâgat-*, Ankara: Sevinç Matbaası, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1980, xix+354 s. Kitabın başlığının altındaki “1 Belâgat” ibaresinden ikinci bir kitabın daha yazılacağı anlaşılrsa da böyle bir eser gün yüzüne çıkmamıştır.

genel bir bakış vardır (s. 1–18). Bu kısım zengin bir malûmat içerir. Eser üç kitap (bölüm) halinde tertip edilmiştir ve üç ana mevzu olan “fesâhat”, “beyan” ve “bedî” konularını anlatır. Müellif genel (büyük) tasniflerde “doğuya has belâgat kitaplarını sadakatle” takip ettiğini belirtir. “[Alt]/iç tasniflerin ise şahsî olanları, hatta batıya bağlı bulunanları vardır.”¹⁴ Örneklerin bir kısmı doğal olarak klasik/eski kitaplardan seçilmiştir. Büyük bir emek ve müktesebatın ürünü olmasına karşılık Bilgegil’in kitabı, bugünkü meraklıların/ilgililerin kolayca yararlanabileceği bir çalışma değildir. Bu, müellifin malûmatının derin ve dağınık oluşundan, kısmen de dil tutumundan kaynaklanmaktadır. Geleneksel bilginin hemen çoğuyla bağlantısını koparmış olan ya da ilişkisini sürdüremeyen bugünkü edebiyat okurunun/meraklılarının bu eserin anlam dünyasına girmesi, dil zevkine ermesi güç görünmektedir.

Son çeyrek asırda, ülkemizde edebiyatın çeşitli alanlarına tahsis edilen özel (saha) sözlüklere itibar edilir olmuştur. Müttehassıslaşma arttıkça bu ilginin süreceği anlaşıyor. Geçmişin adeta yeniden keşfi gibi, 1980’den sonra klasik şiirimize duyulan büyük ilgiyi de belirtmek gerekir. Klasik şiirimizin belli başlı terim, mazmun ve kavramlarını içine alan, özel ve ilk çalışmalardan biri *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*’dür.¹⁵ Sözlüğün hazırlanmaktaki amacı, yazar tarafından “Divan edebiyatının gerçekten anlaşılabilir hâle getirilmesi” şeklinde ifade edilir. Eser, klasik şiirimizi anlamak için bir kılavuz kitaptır. Alanıyla ilgili önemli bir boşluğu doldurmuştur. Kitapta eski edebiyatımıza dair eskiden beri çerçevesi bilinen konularla (nazım şekilleri, türler, edebî sanatlar) birlikte söz konusu şiirin önemli bir yapı taşı olan mazmunların izahı yapılmış ve örnekler verilmiştir. Bu yönüyle eser, söz konusu alanla ilgili olarak bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Yaklaşık iki bin madde ile Divan şiiriyle ilgili karşılaşılabilecek güçlüklerin aşılmasına/açıklamasına gidilmiştir. Açıklanan bahislerin ya da kavramların özgün örneklerle desteklenmesi kitabı değerli kılan niteliklerdendir. Maddeler arasındaki göndermeler hem okuru yönlendirmek hem de konunun çerçevesini belirlemek bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, çalışmanın sonunda zengin bir bibliyografya yer almaktadır.

Çağımız uzmanlık çağı olunca bilimsel çalışmalar da dar alanlarda derinleşmeye başladı. Artık, her şeyi az çok, eksik yanlış bilen, anlatan değil, bir şeyi ama tüm yönleriyle bilen müttehassıslar rağbet görmektedir. Bu genel yönelime koşut olarak, çerçevesi giderek genişleyen, yeni türlerle zenginleşen, diğer sanat şubeleriyle ilişkilerini artıran edebiyatın bütün terimlerini, kavramlarını ve temel bilgilerini içine alan, açıklayan kitaplar yerine son zamanlarda belli bir

14 Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri -1 Belâgat-*, Ankara: Sevinç Matbaası, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1980, s. xix.

15 İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, genişletilmiş 3. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, 600 s.

türe veya döneme tahsis edilen çalışmalar öne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, edebiyatın ana kollarına/dönemlerine (Divan edebiyatı, halk edebiyatı) tahsis edilen sözlüklerin yanında modern edebiyatın türlerine yönelik temel bilgileri/terimleri irdeleyen çalışmalar ortaya çıkmaktadır. *Modern Eleştiri Terimleri*¹⁶ büyük ölçüde Batı/İngiliz edebiyatı kaynaklarından uyarlama, çeviri yoluyla hazırlanmış bir sözlüktür. Günümüz edebiyatlarının yoğun olarak günümüzde bulunan 149 terimin açıklamasına yer vermektedir. Bazı maddelerin anlaşılması güçtür. Yazarın belirttiği gibi, yer yer, bilgiler ayıklanıp kompoze edilmek yerine adeta bir yığın hâlinde kitaba konmuştur. Bu yüzden ifadeler arasındaki kopukluklar rahatsız edecek boyuttadır. Ayrıca, alıntılarının nerede başlayıp nerede bittiği, hangi kaynaktan alındığı veya çevrildiği belirtilmediği için eserin bilimselliği tartışmaya açıktır. Önsözdeki “mümkün olan yerlerde Türkçeden ve Türk edebiyatından eklemeler yaptık” cümlesi kitabın Batı/İngiliz edebiyatı üzerine bina edildiğini vurgular. Özel bir alana tahsis edilmesine karşılık, elbette genel edebiyat terimleriyle örtüşen maddeler içermektedir.

Türk edebiyatının önemli bir safhasını teşkil eden ve kendine özgü bilgileriyle ve ilkeleriyle büyük, göz alıcı ve estetik bir bütünlük oluşturan Divan edebiyatının/şiirinin genel bilgilerini içeren çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Edebiyat terimleriyle/bilgileriyle ilgili her kitapta klasik edebiyatımız olan Divan şiirine dair temel bilgiler/terimler bir yönüyle/bir bölümüyle yer almakla birlikte bütünüyle klasik belâgat bilgisine tahsis edilen çalışmaların sayısı azdır. Bu bağlamda *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*¹⁷ isimli eser önemli bir bütünlük arz etmekte ve bir ihtiyaca cevap vermektedir. Belâgatla ilgili temel kaynaklardan yola çıkılarak hazırlanan eserde belâgatin kadrosu, geçmişten bugüne konunun uzmanlarının karar kıldıkları bir tarzda verilmiştir. Konuların anlaşılması için anlatımda kolaydan zora doğru bir yol seçilmiş, bugünkü Türkçenin yazı diline itibar edilmiştir. Örneklerin çokluğu/çeşitliliği ve izahı suretiyle/yardımla üzerinde durulan bahisler kolayca anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmada çağdaş/günümüz Türk şairlerinin eserlerinden de örnekler alınmak suretiyle şiirdeki geleneğin, hiç değilse dış şartlar bakımından ne şekilde sürdürüldüğü gözler önüne serilmiş; ayrıca bu vesileyle yani çağdaş örnekler yardımıyla açıklanan konular kolayca kavranır duruma getirilmiştir. Klasik şiirimizin estetik dünyasına adım atabilmek için bu kitapta yer alan bilgilerin kılavuzluğu gereklidir. Başka türlü Divan şiirine aşina olmak güç görünüyor.

Edebiyatın alanlarına yönelik hazırlanan sözlükler içinde en dikkate değer olanı *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*¹⁸’dür. Kitaptaki maddele-

16 Hasan Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997, 264 s.

17 M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: R Yayınları, 2000, 282 s.

18 Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Leyla & Mecnun Yayınları, 2004, 14+540 s.

rin zenginliği, tertip ve düzeni, bibliyografya bilgisi uzun bir süreçte hazırlanmış ve büyük bir emek mahsulü olduğu intibasını vermektedir. “Aba” terimiyle başlayıp “zülf” tabiriyle noktalan ve yaklaşık 550 maddeyi içeren kitap kapsamı ve konuları ele alışı bakımından alanında bir ilk örnektir. Şimdiye kadar bu denli kapsayıcı bir kitabın halk edebiyatı alanında yayınlanmamış olması, yazarın birçok kaynağı tarayarak seçtiği örnekler eserin özgün taraflarıdır. Her maddede söz konusu kavramın ilkin sözlük anlamı açıklandıktan sonra edebiyatta ve edebiyatın çeşitli alanlarında verilen anlamları izah ediliyor ve nihayet halk edebiyatının çeşitli ürünlerinde ne şekilde karşımıza çıktığı örneklerle gösteriliyor. Halk edebiyatı alanındaki büyük bir malzemenin bilimsel bir düzen ve disiplin içinde bu eser vesilesiyle okurun karşısına çıktığını söylemeliyiz. Örneklerin çokluğu kitaba bir seçki tadı da katmaktadır. Kanaatimizce kitabın en mühim özelliği, her maddenin sonunda verilen zengin bibliyografyalardır. Yazar, “Ön söz”de kitabı hazırlayış gayesini şu şekilde ifade eder: “Halk edebiyatının genel bir çerçevesini ortaya koymak, bu çerçevede yer alan yüzlerce maddeyi tanımlarıyla ve kaynaklarıyla dikkatlere sunmak ve daha da önemlisi bazısı giderek kaybolan halk edebiyatı ürünlerinden örnekler sunarak bunları genç kuşaklara tanıtmak.” Eserin eksikliklerinden değil de fazlalıklarından söz edilebilir belki. Meselâ, bazı maddelerde (“dağ”, “güneş” “güvercin”, “kız”, “orta oyunu”, “rüya” gibi) gereğinden fazla malûmat verilmiştir. Eserin ansiklopedik karakterde oluşu bu fazlalığı kaldırsa da bir başvuru kitabı için külfet teşkil edebilir. “Ağaç”, “alageyik”, “âmin”, “ayet”, “ayın”, “âzer”, “cim”, “cinsiyet”, “çehre”, “çemen”, “ezan”, “gece”, “gümüş”, “güreş”, “hâfız”, “hazan”, “ırmak”, “iblis”, “matem ayı”, “melek”, “mukabele”, “rabıta”, “şeki”, “tefekür”, “tennure” maddeleri bu çalışma bağlamında bir fazlalık gibi görünmektedir. “Kafiye” maddesinde bibliyografya verilmemesi, eserin genel tertibi içinde bir eksikliklerdir.

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü,¹⁹ genel edebiyat terimleri bağlamında, son yıllarda Türkçede yayımlanan en kapsamlı çalışma niteliğine sahiptir. Kitapta, edebiyat sahasında kullanılan/kullanılmakta olan terimlerin hemen hepsine yer vermeye çalışılmıştır. Kitapta terimlerin geçmişten bugüne yaygın olarak kullanılan, bugün de en çok bilinen isimlerine yani meşhur olmuş adlarına itibar edilmiştir. Terimler açıklandıktan sonra, mümkün olduğunca örnekler verilmektedir. Edebiyat terimlerinin dışında, edebiyat eğitiminde karşılaşılan bazı kavramlara (açıkoturum, anket gibi), henüz terimleşmemiş kimi kelime ya da tabirlere, dahası bazı mazmunlara da (âb-ı hayat, anka, Leylâ gibi) kitapta yer veriliyor. Daha çok başka alanlarda (örneğin felsefe, sosyoloji, gazetecilik, tarih gibi) kullanılan ancak, edebiyat alanında da zaman

19 Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. baskı, 2004, 536 s.

zaman karşılaşılan bazı kavramlar ve terimler de bu sözlükte yer almıştır. Bir terimin “altkümüsi” mesâbesinde olan bazı tabirlere o asıl terimin açıklandığı maddede yer verilmiştir. Mesela; “açık hece” “hece”, “sarma kafiye” “kafiye” maddelerinde açıklanmaktadır. Kitabın dil ve üslûbunda, yer yer deneme türünün serbestliğine tesadüf edilir. Edebiyat meraklılarının, araştırmacılarının terimler çerçevesinde aradıkları birçok şeyi bu kitapta bulmaları olasıdır.

Türk Dili ve Edebiyatı sahasında, son yıllarda ansiklopedik karakterde kitaplara ihtiyaç duyulduğu ve alanın genel bilgilerini, terimlerini, isimlerini ve devirlerini içine alan kapsamlı çalışmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Edebiyat terimlerine de genişçe yer vermesi itibariyle Dergâh Yayınları’nın çıkardığı *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*’ni bu vesileyle anmak gerekir. Sekiz büyük ciltten oluşan eser, eksikliklerine rağmen büyük bir ihtiyaca cevap vermektedir. Hazırlanması uzun bir sürece yayılan (1976–1998) eserin kapsamı oldukça geniştir. Maddelerin çoğu o konunun uzmanları tarafından yazılmıştır. Türk dili ve edebiyatı sahasında çalışanlar için vazgeçilmez bir kaynak olmuştur. Bazı maddelerde bilgilerin ayıklanmadan adeta istif hâlinde verilmesi eserin kusurlarından biridir. Alanın bütün konularına yer vermek gibi bir amaçla yola çıkılmış olmasından çalışmanın çerçevesi yeterince belirginleştirilememiştir. Bir Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisinde bulunması gerekli olmayan konular/maddeler/isimler de bu yüzden eserin hacmini gereğinden fazla büyötmüştür.

Aynı düzlemde yer alan bir başka eser de Atilla Özkırımlı’nın hazırlamış olduğu *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*’dir. Edebiyat terimlerinin çoğuna yer vermesi bakımından bu literatür içinde yer alması gereken bir çalışmadır ve aynı zamanda önemli bir başvuru kitabıdır. Terimlerin anlaşılır bir dil ve üslûpla açıklanması olumlu bir özelliktir. Ancak, terimler açıklanırken çoğuna örnek verilmeyişi, bazı maddelerde önceki kaynaklardaki bilgilerin hemen aynen tekrar edilmesi bir eksiklikler.

Edebiyat terimleri bahsinde mutlaka hatırlanması gereken bir eser de Türkiye Diyanet Vakfı’nın çıkarmış olduğu *İslâm Ansiklopedisi*’dir. 1988 yılında yayımlanmaya başlanan ve bugüne kadar 30 cildi çıkmış bulunan eser, henüz tamamlanmamış olsa da terimler konusunda başvurulacak önemli bir kaynak özelliğine sahiptir. Her maddesi o konunun uzmanlarınca telif edilen eser, edebiyat araştırmacılarının bilmesi gereken birçok terimi de içermektedir. Burada ki terimlerin başka alanlardaki anlamlarıyla birlikte edebiyattaki kullanım alanı, kazandığı manalar sağlıklı kaynaklara dayanılarak bilimsel bir bakışla izah edilmektedir. Ayrıca, her maddenin sonundaki bibliyografya, o konuyla ilgili daha fazla bilgi arayanlara yol göstermektedir.

Son olarak şunu ekleyelim; edebiyat tarihlerinde, nazım tekniği ile ilgili kitaplarda, edebiyat ders kitaplarında, genel ansiklopedilerde edebiyat terimlerine dair, ya bir kısmına yahut bazılarına ilişkin bilgiler, örnekler bulmak müm-

kündür. Ancak, bu tür kitaplara itibar etmek çoğu zaman doğru değildir. Çünkü bu çeşit kitaplardaki bilgiler, genellikle fazla araştırılmadan önceki kaynaklardan alınıp kitaba konmuştur. Bazen örneklerin doğru olup olmadığına bile bakılmamıştır. Kaldı ki alanla ilgili müstakil kitaplarda yani terimlere, edebiyat bilgilerine ayrılan kitaplarda bile benzer ehliyetizliklere, özensizliklere rastlanmaktadır.

Bibliyografya

- Abacı, Tahir, “Kılıç ve Kalem”, *Radikal İki*, 1 Ekim 2000.
- Abacı, Tahir, “Mektubun ucu yanık”, *Radikal İki*, 17 Aralık 2000.
- Abdurrahman Fehmi, *Tedrisat-ı Edebiyye*, Karabet ve Kaspar Matbaası, 1302 (1885), 176 s.
- Abdurrahman Süreyya, *Sefîne-i Belâgat*, İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya, 1303–1305 (1886–1888), 208 s.
- Abdurrahman Süreyya (Mirdihuzâde), *Mizanü'l-Belâga*, İstanbul: Ceride-i Askerîye Matbaası, 1303 (1886), 405 s.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmaniyye*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 2. basılış, 1882, 204 s.
- Akalın, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, 6. baskı, 1984, 316 s.
- Akalın, Nazir, “Azıcık Hayal Kursan!”, *Hece*, 2002, sy. 69, s. 52–56.
- Aktaş, Hasan, *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, İstanbul: Söylem Yayınları, 2002, 223 s.
- Alan, Yusuf, *Lisan ve İnsan*, İstanbul: Kaynak Kitaplığı, 2005, 255 s.
- Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Leyla & Mecnun Yayınları, 2004, 14+540 s.
- Ali Ekrem, *Nazariyât-ı Edebiye Dersleri*, İstanbul: 1331-1334, litografi, nazım kısmı: 496 s., nesir kısmı: 416 s.
- Ali Nazif (Süruri), *Ziynetü'l-Kelâm*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1306 (1889), 80 s.
- Ali Seydi ve Melkon, *Secî' ve Kafiye Lûgatı*, İstanbul: Kütüphanesi-i Cihan, 1906, 863 s.
- Ali Seydi, *Lûgatçe-i Edebiyat*, İstanbul: Kütüphanesi-i Cihan, 1907, 105 s.
- Alperen, Altan, “Sembol Nedir”, *Türk Dili*, 1995, sy. 525.
- Andaç, Feridun, “Günce Tutmak, Günlük Yazmak”, *Aynanın Arkası*, İstanbul: Can Yayınları, 2002, s. 192–200.
- Andı, M. Fatih, “Türk Edebiyatında Günlük Türü ve Cahit Zarifoğlu'nun Yaşamak'ı”, *Cahit Zarifoğlu Kitabı*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003, s. 237–246.
- Arslan, Ahmet, “Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler”, *Cogito*, Bahar 2002, sy. 31, s. 201–213.
- Arslanbenzer, Hakan, “Neo-epik Şiirin Temelleri: Terimin Ortaya Çıkışı”, *Dergâh*, 1998, sy. 105, s. 9–11.
- Âşıkoglu, İsmail, *Ansiklopedik Türkçe Edebiyat*, Ankara: İmece Yayıncılık, 1986, 175 s.
- Aybek, Selçuk, *Öğrencilere Türkçe Edebiyat Kompozisyon Ansiklopedisi*, İstanbul: Çınar Matbaası, 1969, 199 s.

- Ayvazoğlu, Beşir, "Dil, Mecaz, Sembol", *Dergâh*, 1990, sy. 1, s. 16.
- Banarlı, Nihat Sami, *Edebî Bilgiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944, 319 s.
- Batur, Enis, "Türkiye'de 'avant-garde'", *Yazının Ucu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 323–324.
- Bayıldır, Sabit Kemal, "Şiirimizde Kuşak", *E*, 2001, sy. 28, s. 99–100.
- Bekiroğlu, Nazan, "Bir Aşkılık Sanatı: Hüsn-i Ta'lil", *Mor Mürekkebi*, İstanbul: İyiyadam Yayınları, 1999, s. 179–181.
- Belge, Murat, "Türk Romanında Tip", *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, s. 15–19.
- Benderli, Muvaffak Hüsnü, *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi El Kitabı*, İstanbul: Cumhuriyet Kitaphanesi, 1937, 208 s.
- Bilgegil, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri -1 Belâgat-*, Ankara: Sevinç Matbaası, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1980, xix+354 s.
- Birinci, Necat (Hazırlayan), *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Tercüman [Yayınları] 1985, 406 s.
- Bolat, Salih, "Şu 'Tema' Meselesi", *E*, 2001, sy. 31, s. 62–63.
- Boynukara, Dr. Hasan, *Modern Eleştiri Terimleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997, 264 s.
- Bulgurluzâde Rıza, *Bedâyi-i Edebiye*, 3 cilt, İstanbul: 1325–1327.
- Bülbül, Dr. Melik, "Karşılaştırmalı Edebiyat", *Yedi İklim*, 1999, sy. 109, s. 46–50.
- Canatan, Burhanettin, *Ansiklopedik Terimler Sözlüğü*, Ankara: Kardeş Matbaası, 1966, 221 s.
- Canbaz, Firdevs, "İntihal Demeden Önce", *Hece*, 2005, sy. 107, s. 91–96.
- Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılâp, 2 c., 2004.
- Coşkun, Dr. Menderes, "Edebî Sanatlardan 'İhâm'ın Tanım Problemi İle İlgili Düşünceler", *Türk Dili*, 2001, sy. 600, s. 882–890.
- Cöntürk, Hüseyin, "Edebiyat Eleştirmesi Terimleri", *Türk Dili*, 1956, sy. 54.
- Çalışlar, Aziz, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, 708 s.
- Çankırlı Talat [Onay], *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928, 166 s.
- Çavuşoğlu, Mehmed, "Tevârüd", *Divanlar Arasında*, Ankara: Umran Yayınları, 1981, s. 81–86.
- Çetin, Nurullah, "Edebî Akım Terimi", *Türk Dili*, 1996, sy. 534, s. 1340–1342.
- Çetin, Nurullah, "Türk Edebiyatında 'Don Juan' Tipi", *Türk Dili*, 1998, sy. 560, s. 162–168.
- Çetişli, Doç. Dr. İsmail, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, 4. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2001, 223 s.
- Çolak, Veysel, "Öznellik", *E*, 2001, sy. 28, s. 46.
- Çotuksöken, Yusuf, *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992, 222 s.
- Demiralp, Oğuz, "Entelektüeller ve Aydınlar", *Cogito*, Bahar 2002, sy. 31, s. 121–132.
- Demiray, Kemal, *Edebiyatta Türler*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1971, 184 s.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, xvi+531 s.
- Diyarbakırlı Sait Paşa, *Mizanü'l-Edeb*, İstanbul: Asır Kütüphanesi, 1888, 403 s.

- Dizdaroğlu, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969, 146 s.
- Dölek, Ali, “Biçim-İçerik Sorunu ya da Sanat Eserinin Diyalektik Yapısı”, *Kayıtlar*, 1991, sy. 12, s. 27–32.
- Düzgün, Dilaver, *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Ekiz, Osman Nuri, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: Zümrüt [Yayınları], 1984, 366 s.
- Elhac İbrahim, *Şerh-i Belâgat*, İstanbul: Matbaa-i Osmanî, 1301 (1884).
- Emre, Ahmet Cevat, *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1947, 160 s.
- Ergun, Saadetin Nüzhet, *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1939, 196 s.
- Erşahin, İbrahim, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005, 306 s.
- Gencan, Tahir Necat (vd.), *Yazın Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, 168 s.
- Göğüş, Beşir ve diğerleri, *Yazın Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları, 1998, 181 s.
- Gözler, H. Fethi, *Örnekleriyle Türkçe ve Edebiyat Bilgileri Kaynak Kitabı*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1975, 393 s.
- Günyol, Vedat, “Edebiyat Kuşağı”, *Çalاکalem*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, s. 223–224.
- İbnülkâmil Mehmed Abdurrahman, *Tertib-i Cedid Belâgat-ı Osmaniyye*, İstanbul: Kaspar Matbaası, 1309 (1891).
- İbradali M. Şükrü, *İlm-i Belâgat*, İstanbul: Arif Efendi Matbaası, 1318 (1902).
- İlaydın, Hikmet, *Türk Edebiyatında Nazım*, 2. baskı, İstanbul: Üçler Basımevi, 1951, 158 s.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994, 337+4 s.
- İsmail Hakkı, *Esrar-ı Belâgat*, İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1900, 155 s.
- İslam Ansiklopedisi*, 30 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988–2005.
- Kaplan, Prof. Dr. Mehmet, *Edebiyat*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1977, 432 s.
- Kalpıklı, Mehmet, “Divan Şiirinde Mahlas Üzerine”, *Kitaplık*, 2001, sy. 45, s. 254–259.
- Kalyon, Abuzer ve Filiz Kalyon, “Ahmet Cevdet Paşa’nın *Belâgat-ı Osmaniyye* Adlı Eserindeki Dil Bilgisi ve Edebiyat Terimleri”, *Türk Dili*, 2001, sy. 591, s. 330–338.
- Kaplan, Mehmet, “Ruh Zenginliği” [Rind], *Dergâh*, 1994, sy. 55, s. 3–5.
- Kaplan, Yaşar (haz.), “Temel Edebiyat Bilgileri”, *Aylık Dergi*, 1984, sy. 71–72.
- Karaalioglu, Seyit Kemal, *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, İstanbul: İnkılâp ve Aka, 1975, 478 s.
- Karaalioglu, Seyit Kemal, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1983, 960 s.
- Karaca, Mehmet, *İzahlı Edebî Sanatlar Antolojisi*, 2. baskı, İstanbul: Gül Matbaası, 1966, xxi+140 s.
- Karataş, Turan, “Türk Edebiyatında İthaf Terimi Hakkında Bir Araştırma”, *Bilgi, Yaz*, 2002, sy. 22, s. 87–107.

- Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 2. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, 536 s.
- Karataş, Turan, “İntihal Terimi Etrafında Bazı Tespitler”, *Hece*, 2005, sy. 107, s. 65–68.
- Kasır, Hasan Ali, “Salnâme’den Yıllık’a”, *Gündönümünde Yaşamak*, İstanbul: Denge Yayınları, 1995, s. 160–165.
- Kısakürek, Necip Fazıl, “Fil Dişi Kule”, *Ağaç*, 1936, sy. 3, s. 1–2.
- Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992, 188 s.
- Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, xx + 212 s.
- Köklügiller, Ahmet, *Türkçe-Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: Hür Yayınevi, 1974, 138 s.
- Köprülüzâde Fuat ve Şahabettin Süleyman, *Malûmat-ı Edebiyye*, İstanbul: Kanaat Matbaası, 1330 (1914), 314 s.
- Kumsuz, Nurkal, *Edebî Terimler Sözlüğü*, Kayseri: Laçın Yayınları, 2003, 266 s.
- Külekçi, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, 320 s.
- Macit, Muhsin ve Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, 218[+3] s.
- Manastırlı Mehmed Rifat, *Mecamiü'l-Edeb*, İstanbul: Kaspar Matbaası, 1891, 3 cilt, 939 s.
- Mehmed Celâl, *Osmanlı Edebiyatı Nümûneleri*, İstanbul: Şems Kütüphanesi, 1894, 615 s.
- Mengi, Dr. Mine, “Mazmun Üzerine Düşünceler”, *Dergâh*, 1992, sy. 34, s.10–11.
- Menteşe, Doç. Dr. Oya Batur, “Karşılaştırmalı Edebiyat Kavramı ve Tarihçesi”, *Türk Dili*, 1996, sy. 532.
- Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, 6. baskı, Yayına hazırlayan: Mahmut Ali Meriç, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, 339 s.
- Mert, Necati, “Esinlenmek, İntihal ve Kiç”, *Hece*, 2005, sy. 107, s. 81–85.
- Metin, Ali K., “Esin ve Şair”, *Kayıtlar*, 1995, sy. 45, s. 28–30.
- Muallim Naci, *İstılâhât-ı Edebiyye*, (haz.) M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Gökkuşbu, 2004, 175 s.
- Mutal, Vahap, “Mistiklik I”, *Dergâh*, 1991, sy. 14, s. 18–19.
- Mutluay, Rauf, *100 Soruda Edebiyat Bilgileri*, 2. baskı, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1972, 359 s.
- Nutku, Özdemir, *Gösterim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998, 488 s.
- Okay, M. Orhan, “Millî Edebiyata Dair”, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990, s. 40–43.
- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, lxiv+500 s.
- Özbilgen, Erol, “Sahhafılık ve Düşünce Kültürü”, *Dergâh*, 1990, sy. 10, s. 18.
- Özbilgen, Erol, “Konuşmak ve Düşünmek”, *Dergâh*, 1993, sy. 36, s. 14–15.
- Özbilgen, Erol, “Kitap ve Kültür”, *Dergâh*, 1994, sy. 47, s. 15–17.
- Özdemir, Emin, *Örnekli-Açıklamalı Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, 324 s.
- Özdenören, Rasim, *Kafa Karıştıran Kelimeler*, 2. baskı, İstanbul: İz Yayınları, 1988, 187 s.

- Özdenören, Rasim, “Ulusal Edebiyat/Ulusalcı Edebiyat”, *Yeni Şafak*, 17 Mart 2002.
- Özgül, M. Kayahan, “İntihâl'den Çalıntı'ya, İntikal'den Alıntı'ya”, *Hece*, 2005, sy. 107, s. 52-64.
- Özkırmı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Cem Yayınları, 1982, 4 cilt, 1255 s.
- Özkırmı, Atilla, *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1991, 188 s.
- Özön, Mustafa Nihat, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1954, xvi+292 s.
- Özpalabıyıklar, Selahattin, “Nâm-ı Diğer Âsım Prizren”, *Kitap-lık*, 2001, sy. 45, s. 243-253.
- Öztelli, Cahit, “Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü-2”, *Türk Folklorunu Araştırma Dergisi*, 1966, sy. 205.
- Pakalın, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, 3 c.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 3. baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, 600 s.
- Pala, İskender, “İmale ile Med Arasında Bir Hata”, *İlmî Araştırmalar*, 2000, sy. 10, s. 107-112.
- Püsküllüoğlu, Ali, *Edebiyat Sözlüğü*, İstanbul: Özgür yayınları, 1996, 157 s.
- Recaizâde Mahmud Ekrem, *Talîm-i Edebiyat*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1882, 398 s.
- Reşit [Rey], *Nazariyât-ı Edebiye*, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık, 1328 (1912), 291 s.
- Rifat, Mehmet ve Sema Rifat, Taçlan Boyat, Yurdagül Gürpınar, *Dilbilim ve Göstergebilim Terimleri*, İstanbul: Sözcce yayınları, 1988, 124 s.
- Sakaoğlu, Saim, “Vezn-i Âhar Üzerine”, *Türk Dili*, 2001, sy. 598, s. 498.
- Saraç, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, İstanbul: R Yayınları, 2000, 282 s.
- Sevük, İsmail Habip, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942, 395 s.
- Soysal, M. Orhan, *Edebî Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992, 165 s.
- Süleyman Fehmi, *Edebiyat*, İstanbul: Hilal Matbaası, 1325 (1909), 360 s.
- Süreya, Cemal, “Yâr Kavramı Üzerine”, *Folklor Şiire Düşman*, İstanbul: Can Yayınları, 1992, s. 85-88.
- Süreya, Cemal, “Deneme Üzerine”, *Güvercin Curnatası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 242-245.
- Şahabeddin Süleyman, *Sanat-ı Tahrir ve Edebiyat*, İstanbul: Araks Matbaası, 1329.
- Şahin, Bülent, “Leb Değmez”, *Kızılırmak* [Sivas], 1992, sy. 1, s. 34.
- Şakar, Cemal, “İntihalin Ölümü”, *Hece*, 2005, sy. 107, s. 74-77.
- Şarkdemir, Hakan, “Yeninin Sınırları”, *Athılar*, 2000, sy. 4, s. 10-11.
- Şinasi, “Gazete ve Tefrika Hakkında”, *Tercüman-ı Ahval*, 22 Ekim 1860.
- Şirin, Mustafa Ruhi, “Klasik Masaldan Sanat Masalına”, *Dergâh*, 1990, sy. 1, s. 20.
- TDK, *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Arı Matbaası 1948, 146 s.
- Tâhir-ül Mevlevî [Tahir Olgun], *Edebiyat Lügatı*, Neşre hazırlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973, 184 s.

- Taner, Haldun ve Metin And, Özdemir Nutku, *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1966, 151 s.
- Tarlan, Ali Nihat, *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1981, 231 s.
- Tekin, Dr. Arslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995, 668 s.
- Topaloğlu, Ahmet, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991, 228 s.
- Toprak, Burhan, “Don Juan”, *Ağaç*, 16 Mayıs 1936, sy. 7, s. 7–10.
- Tosun, Necip, “Tarkovski’nin günlükleri: ‘Zaman Zaman İçinde’”, *Dergâh*, 1995, sy. 63, s. 21.
- Tosun, Necip, “Yazar Taklidi” [intihal], *Hece*, 2005, sy. 107, s. 86–90.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8 cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976–1998.
- Uludağ, Süleyman, “Aşk Ebcedi”, *Dergâh*, 1990, sy. 4, s. 9.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş yeni baskı, İstanbul: Kalcı Yayınevi, 2002, 390 s.
- Uyar, Bahattin, *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Sözlüğü*, İzmir: Hürriyet Matbaası, 1995, 176 s.
- Üzgör, Tahir, *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Veli Yayınları, 1983, xv+399 s.
- Vardar, Berke (vd.), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi, 1988, 288 s.
- Yağcı, Öner, “Edebiyatın Bir Türü Olarak Deneme”, *Cumhuriyet Dönemi Denemeler Seçkisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 3–9.
- Yalçın, Cevdet, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Yalçın Emel Yayınları, 1989, 238 s.
- Yavuz, Hilmi, “Haşim, İntihal ve Metinlerarasılık”, *Kara Güneş*, İstanbul: Can Yayınları, 2003, s. 98–103.
- Yavuz, Kemal ve diğerleri, *Dini Terimler Sözlüğü*, 2 cilt, İstanbul: Türkiye Gazetesi [Yayınları], ts.
- Yetiş, Kazım, *Talim-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1996, 686 s.
- Yüzbaşıoğlu, Muammer, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1982, 243 s.
- Wellek, René ve Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, çev. Ahmet Edip Uysal, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, 480 s.

The Sources of the Literary Terms

Turan KARATAŞ

Abstract

This article is about the works on literary terms in Turkish literature. We tried to introduce the milestones in the area after a general introduction. By providing a bibliography of the works on theories and terms of literature, we managed to come up with

a rich bibliography at the end of the article. Our study aims to serve as a guide to future studies on literary terms.

Keywords: Literature, Literary Terms, Bibliography, Literary Publications.

Edebiyat Terimleri Kaynakçası Üzerine Bir Değerlendirme

Turan KARATAŞ

Özet

Bu makale, Türk edebiyatındaki edebiyat terimleri üzerine yapılan çalışmalar hakkındadır. Biz, bir genel izahın sonrasında, bu alanın kilometre taşlarını ortaya koymaya çalıştık. Edebiyat teorileri ve terimleri üzerine yapılan çalışmaların bibliyografyasını vererek, makalenin sonunda, zengin bir bibliyografya temin etmiş olduk. Çalışmamız, edebiyat terimleri üzerinde yapılacak olan çalışmalara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, Edebiyat Terimleri, Bibliyografya, Edebî Yayınlar.

